

УДК 323.112:004.422.322

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПОЖИВЧОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ліпанова О. А.

Розглядаються теоретико-концептуальне підґрунтя розвитку національної споживчої політики з урахуванням ринкових трансформаційних зрушень міжнародних тенденцій. Запропоновано шляхи посилення імплементації споживчої політики в загальнодержавну модель розвитку суспільства.

ВСТУП. На сьогоднішній день не втрачає актуальності проблема забезпечення якості продовольчих товарів, які постачаються на вітчизняний споживчий ринок, особливо з огляду на укріплення інституціональної спроможності щодо забезпечення політики сталого споживання та виробництва. Міжнародні порівняння сучасного рівня споживання продуктів харчування населенням України лише підтверджують небезпечність існуючої продовольчої проблеми для нормального життя та відтворення людини, соціальної стабільності в суспільстві. Так, якщо в 1990 році калорійність добового раціону середньостатистичного українця наближувалась до європейських країн і проблема полягала лише в раціоналізації структури та поліпшенні якості споживання, то сьогодні Україна за показником якості харчування на душу населення значно поступається не лише державам з розвинутою економікою, а й багатьом пострадянським країнам більш того, майже у 20% населення енергетична цінність харчування не перевищує 2100 ккал, що за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я є межею бідності. З 1994 р. в Україні сформувалася усталена тенденція до зменшення населення країни, щорічні показники смертності перевищують відповідні показники народжуваності, коефіцієнт природного приросту набув від'ємних значень, а узагальнений показник якості (рівня) життя – очікувана тривалість життя – знизився з 65,6 років для чоловіків та 74,9 для жінок у 1990 р. до 62,7 – для чоловіків та 74,1 – для жінок у 20 та є одним з найнижчих у Європі (наприклад, у Німеччині очікувана тривалість життя становить відповідно 74,5 та 80,5 років).

Саме тому, можна зробити висновок, що зниження рівня продовольчого споживання в кількісному і якісному вимірах є однією з причин зменшення природного приросту населення, тривалості його життя, погіршення інших показників життєдіяльності населення як головної продуктивної сили.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ. За роки кризи значно зменшилося продовольче споживання продукції, рівень якого відстає від розвинутих країн за енергетичною цінністю майже на третину, а по

споживанню м'ясо-, рибопродуктів і фруктів – в 3-4 рази. Частка витрат на продовольство у сімейних бюджетах перевищує відповідний показник розвинутих країн в 4-5 разів. Вимагають суттєвого поліпшення механізми захисту вітчизняного виробництва і підтримки його конкурентоспроможності в умовах сучасних процесів, глобалізації і вступу України до міжнародних економічних союзів.

Визначено, що стратегічною метою розвитку споживчої політики в економіці України, яка все ще перебуває на етапі трансформації, є покращання рівня життя населення, піднесення на новий якісний рівень усього комплексу соціально-економічних чинників, які забезпечують процес життєдіяльності суспільства. Із огляду на це, виникає об'єктивна необхідність аналізу сучасних тенденцій, які мають місце в розвитку вітчизняного споживчого ринку, який є одним із найвагоміших сегментів національного ринку, він характеризує відносини, які складаються у процесі виробництва, обміну й споживання кінцевих товарів і послуг. Зважаючи на його соціальну роль і важливе місце в життєзабезпеченні населення (а саме - задоволення найнеобхідніших потреб людини), споживчий ринок можна вважати підсистемою соціально-економічної системи країни з притаманними їй особливостями та завданнями функціонування. Саме це обумовлює мету статті, якою є огляд теоретико-концептуальних основ формування національної споживчої політики в умовах глобалізації на основі оцінки сучасних тенденцій розвитку [1,2].

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Сьогодні ринок споживчих товарів - це система соціально-економічних відносин між його суб'єктами (виробниками, посередниками, споживачами), яка формується та розвивається в процесі опосередкованого грошовою формою обміну товарів і послуг, призначених для задоволення особистих потреб та інтересів споживачів, яка спрямована на забезпечення цілісності та безперервності процесу суспільного відтворення, зокрема людського капіталу.

Можна констатувати, що в основі розвитку вітчизняного споживчого ринку в сучасних ринкових умовах лежать такі чинники: економічне зростання; підвищення рівня розвитку національного капіталу та налагодження більш тісної взаємодії промислового й торговельного підприємництва; тощо.

Починаючи з другої половини 2008 р., споживчий ринок почав стагнувати. Причиною була світова фінансово-економічна криза, яка негативно позначилася на розвитку споживчого ринку, оскільки знизилася фінансові можливості споживачів та їх купівельна спроможність. Динаміка споживчого ринку визначається зміною макроекономічних індикаторів.

На сьогодні ринок диктує нові умови до якості виробництва, продукції. Це пов'язано з тим, що в умовах фінансової кризи виживаємість будь-якого підприємства, його стійке положення на ринку товарів та послуг визначається рівнем конкурентоспроможності.

Між тим, відчуваються деякі прогалини щодо законодавчої підтримки процесу забезпечення сталого споживання та виробництва, зокрема, стосовно розвитку виваженої споживчої політики на економіко-екологічних засадах [4]. З огляду на вищезазначене, слід констатувати, що відсутність виваженої політики сталого споживання та виробництва може призвести до:

- створення сприятливих умов для ввезення в Україну небезпечної, фальсифікованої, недоброякісної продукції невідомого походження за демпінговими цінами, що негативно вплине на економіку вітчизняних підприємств, які виробляють аналогічну продукцію, та призведе до скорочення робочих місць завдяки створенню умов недобросовісної конкуренції;

- відкриття Україною свого ринку в односторонньому порядку, а для експорту власної продукції вітчизняний товаровиробник змушений буде сертифікувати свою продукцію окремо в кожній країні СНД, наприклад в Росії, Білорусії, Киргизії та інших, залишаючи там свої кошти та сприяючи створенню за кордоном додаткових робочих місць;

- нівелювання досягнутих Україною міжурядових домовленостей щодо взаємного визнання робіт з сертифікації. Буде порушена система укладених Україною міждержавних угод з країнами СНД з цього питання, а країни – не члени СНД, з якими відсутні такі угоди, не будуть прагнути до їх укладання.

Крім того, наразі сьогодні необхідно визначити шляхи укріплення інституціональної спроможності щодо забезпечення політики сталого споживання та виробництва:

- 1 удосконалення системи державного контролю, зокрема формування єдиної системи контролю за дотриманням законодавства про дотримання конституційних прав громадян на якісне довкілля та захист їх прав як споживачів;

- 2 створення відповідних національних інституцій в напрямі забезпечення впровадження політики сталого поживання та виробництва;

- 3 гармонізація національної політики з європейським та нормами міжнародного права;

- 4 Розвиток державної політики «зелених» закупівель згідно з міжнародними стандартами.

Визначено, що пріоритетними напрямами діяльності у сфері споживчої політики є:

- створення ринкових механізмів захисту прав споживачів, адекватних міжнародним та європейським вимогам;

- дотримання балансу інтересів споживачів, виробників, підприємців, органів влади, щодо забезпечення пріоритетів державної політики у сфері захисту прав споживачів;

- підвищення ефективності функціонування національної системи технічного регулювання в інтересах споживачів на основі гармонізації законодавства з вимогами Світової Організації Торгівлі та Європейського Союзу;

- удосконалення державного контролю й нагляду на споживчому ринку та виробництві;
- продовження роботи щодо створення в органах місцевого самоврядування структурних підрозділів з питань захисту прав споживачів;
- переорієнтація основних завдань стандартизації й сертифікації на потреби пересічного громадянина;
- використання у повній мірі адміністративного ресурсу для підтримки вітчизняного товаровиробника з метою захисту українського ринку від небезпечних та фальсифікованих товарів;
- забезпечення балансу між технічним регулюванням та споживчою політикою;
- поширення практики співробітництва з виробниками продукції у напрямку виявлення на ринку фальсифікованих товарів, робіт та послуг;
- здійснення державного контролю за додержанням законодавства України про захист прав споживачів та про рекламу;
- інформування населення про державну споживчу політику та про порядок реалізації прав споживачів і законодавства про рекламу;
- сприяння розвитку громадського руху споживачів та координація співпраці з громадськими організаціями споживачів у розвитку загальнодержавної системи захисту прав споживачів та добросовісної реклами;
- реалізація державних та регіональних програм із проблем споживчої політики.

При цьому в табл. 1 наведено концептуальні основи формування споживчої політики в Україні. споживчий ринок; імпорту продовольчих товарів, включаючи товари, які можуть вироблятися в Україні і товари, які в Україні вироблятися не можуть; рівня розвитку вітчизняної переробної промисловості; здатності населення різних регіонів України купувати товари, яка нерозривно пов'язана з насиченістю споживчого ринку та рівнем доходів населення.

На сьогодні частка продукції соціальної орієнтації становить лише 1/5 загального обсягу промислового виробництва. При цьому внутрішній споживчий попит зростає швидше, ніж здатність національного товаровиробника його забезпечити, що призвело до збільшення імпортування товарів у середньому на 21-22 % на рік. Основними причинами переважання імпорту над експортом стали недостатня конкурентоспроможність українських товарів, недотримання міжнародних стандартів якості та безпечності харчових продуктів, а також перешкоди в торгівлі, що лежать у правовій та практичній площині.

Можна констатувати, що проблеми продовольчої безпеки залежать від стану вітчизняного виробництва, яке спроможне це забезпечити .

Із набуттям членства в СОТ Україна також отримала міжнародно визнані права застосування комплексу заходів щодо захисту внутрішнього ринку, зокрема: введення тимчасових обмежень імпорту з метою вирівнювання платіжного балансу; в разі порушення рівноваги на внутрішньому ринку підвищення імпортного мита та застосування

Рис.1 Концептуальні основи формування споживчої політики в Україні

кількісних обмежень імпорту; запровадження ефективних методів боротьби з недобросовісними конкурентними діями іноземних компаній та ін.

При цьому можна констатувати, що розвиток споживчої політики знаходиться не належному рівні. Про це свідчить розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування (табл. 1)

Поглиблення торгівельних та економічних відносин після вступу України до СОТ потребує визнати в якості основних економічних важелів сертифікаційну та митну політику. Серед пріоритетів майбутнього сценарію удосконалення споживчої політиків Україні особливу увагу слід приділити

- 1 ліквідації обмежень та нетарифних бар'єрів, які перешкоджають двосторонній торгівлі, та реалізації необхідних регулятивних реформ;
- 2 поступовому наближенню законодавства, норм та стандартів України до законодавства, норм та стандартів Європейського Союзу;
- 3- забезпеченню подальшої законодавчої реформи відповідно до міжнародних стандартів. Шляхи досягнення цього процесу наведено на табл. 1.

Таблиця 1
Розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування в Україні [5] (на особу на рік; кілограмів)

	Раціональна норма (розрахунки МОЗ України)	Фактичне споживання у 2011 році (дані Держкомстату)	Індикатор достатності споживання
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101,0	110,4	1,09
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	80,0	61,2	0,76
Молоко і молокопродукти (у перерахунку на молоко)	380,0	226,8	0,59
Риба і рибопродукти	20,0	20,4	1,02
Яйця (шт.)	290	240	0,82
Овочі та баштанні	161,0	121,2	0,75
Плоди, ягоди та виноград	90,0	44,4	0,49
Картопля	124,0	92,4	0,74
Цукор	38,0	37,2	0,97
Олія рослинна всіх видів	13,0	21,6	1,66

Вагоме значення в формуванні національної споживчої політики в умовах сучасних ринкових трансформацій відіграє посилення державно-приватного партнерства, яке повинно забезпечити ефективну імплементацію законодавства та визначити базові принципи моделі її реалізації [3].

ВИСНОВКИ. Особливості та суперечності функціонування й розвитку споживчого ринку в Україні вимагають розробки стратегічних

пріоритетів щодо посилення його ролі у формуванні соціально-орієнтованої національної економіки.

Метою удосконалення споживчої політики повинна стати низка заходів, яке базується на поєднанні ринкових інструментів та адміністративних ресурсів з домінантою на дотримання європейських вимог якості; спрямованих на: подолання диспропорцій у галузевій і національній структурі споживчого ринку, насичення його вітчизняними конкурентоспроможними товарами й поступове витіснення імпортованих; удосконалення цінового регулювання на основі поступового переходу від адміністративних до стимулюючих методів регулювання цін; подолання інфляційних очікувань населення на основі використання важелів антиінфляційної політики; підвищення ефективності системи захисту прав споживачів; формування створенням ефективного конкурентного ринкового середовища взаємодії суб'єктів господарювання; раціоналізацію товарних потоків із комплексом протекціоністських заходів.

Література:

1. Ліпанова О.А. Споживча політика: оцінка законодавчих регламентів та напрямів розвитку/ О.А. Ліпанова //Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2012. - Вип. № 49. – С.148 – 155.

2. Ліпанова О.А. Споживча політика: національні та регіональні пріоритети / О.А. Ліпанова // Наук. жур. «ЕКОНОМІКА: реалії часу» – Одеса, 2012. - Вип.№3-4(4-5). - С. 172-176.

3. Ліпанова О.А. Доктрина екологізації споживчої політики в контексті ринкових трансформаційних зрушень /Т.П. Галушкіна, О.А. Ліпанова //Економічні інновації: зб. наук. праць.– Одеса, 2011. - Вип.№ 44. – С.66 – 78. *Особистий внесок здобувача:* запропоновано шляхи розвитку соціо-еколого-орієнтованої споживчої політики в Україні.

4. Споживча політика в системі державного управління: Навч.-метод. посіб. / С73 [Дубенко С. Д., Максименко К. О., Овчарук О. В. та ін.]; За заг. ред. Максименко К. О., Овчарук О. В., Протасової Н. Г. - К. : Тютюкін, 2009. — 248с.

5. Статистичний щорічник України за 2011 / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 600 с. – С. 36

Abstract

Lipanova O. A.

Theoretical and conceptual bases of formation of the national consumer policy in terms of globalization

Theoretical and conceptual foundations of national consumer policy at market transformation progress of international trends are considered. Ways of strengthening the implementation of consumer policy in the national model of community development are suggested